

कृत्तव्रीहीणामित्यत्र (१५. ३. १३.) कृत्तानां व्रीहीणामभावे अकृत्ता व्रीहयः सन्ति कृत्ताश्च नीवारा इति यदा कृत्तगुणमनादृत्य व्रीहयो गृह्यन्ते तदा गुणानामनुग्रहः कृतो न भवति यदा च कृत्तनीवारा गृह्यन्ते न तदा व्रीहयः तत्रैवं गुणद्रव्ययोर्विरोधे गुणं ह्रित्वा व्रीहय एवाकृत्ता अप्युपादेयाः एवमेवाग्निकोत्रेऽपि पुंवत्साया अग्निकोत्र्याः पयसोऽभावे पुंवत्सवलक्षणं गुणं ह्रित्वा स्त्रीवत्साया अपि पय उपादेयम् एवं पालाशानां परिधीनामार्द्राणामभावे आर्द्रत्वत्रुपं गुणं ह्रित्वा शुष्का अपि पालाशा ग्राह्याः एवं सर्वत्र प्रतिनिधिपूर्वम् १) । एवं व्रीहीणामपि प्राशिन्नेडादिप्रतिपत्तिकर्मपर्याप्तपुरोडाशनिष्पत्तिसमर्थानामभावे अवदानद्वयपर्याप्तपुरोडाशनिष्पत्तिमात्रा अपि व्रीहयो ग्राह्याः ॥ ॥ ४ ॥

इति प्रथमस्य चतुर्थो कण्डिका ॥ ॥

अथेदं विचार्यते । यान्येकप्रधानसम्बन्धीन्यङ्गकर्माणि किं तेषामनुष्ठाने कश्चित्क्रमनियमो नास्ति उतास्तीति तत्र सूत्रेणैव पूर्वपक्षमाह ।

कर्मणामानुपूर्व्यं न युगपद्वावात् ॥ १ ॥ आनुपूर्व्यं पौवापर्यं क्रम इत्यनर्थान्तरम् कर्मणामिति अग्न्यन्वाधानादीनामङ्गकर्मणामनुष्ठाने आनुपूर्व्यं न भवति क्रमनियमो न भवति । कुतः युगपद्वावात् अतस्तान्यङ्गानि यदा प्रधानेनापेक्ष्यन्ते तदा युगपद्वावेनैव यौगपद्येनैव सहैव सम्बन्धं प्राप्नुवन्ति न क्रमेण २) ततश्चैषां नियमेन क्रमेणानुष्ठाने कारणाभावात् कर्तुरेकत्वादवश्यम्भाविनि क्रमे येन केनचिदनियतेन क्रमेणानुष्ठानम् ।

अर्थनिर्वृत्तेश्च ॥ २ ॥ येन केनचित्क्रमेणाङ्गानुष्ठाने क्रियमाणे अर्थनिर्वृत्तिरङ्गकलापनिष्पत्तिः सुखेनैव भवति नियतक्रमेण क्रियमाणे तु नियतक्रमस्यानागतस्य वस्तुतः प्रतीक्षणेन विलम्बाद्बहुना कालेन स्यात् तथा सति प्रयोगे प्राशुभावो ३) न स्यात् प्रधानप्रत्यासत्त्या ४) कालो ह्यङ्गानां विहितः अङ्गानां नियतक्रमेणानुष्ठाने च सोऽपि अतिक्रान्तः स्यादिति तस्मादङ्गानुष्ठाने क्रमनियमो नेति पूर्वः पक्षः । सिद्धान्तमाह ।

१) एवं सर्वप्रतिनिनिव्यूह्यं १. २) ? तत्क्रमेण २. ३) ? प्रयोगो २. ४) ? सत्या २.